

DISSERTATIO ACADEMICA;
PRIVATÆ PUERORUM ERUDITIONI
PRÆSTARE PUBLICAM,
OSTENSURA,

QUAM,

CONSENT. AMPLISS. FACULT. PHILOS. ABOËNS,

PRÆSIDE

ANDREA JOHANNE LAGO,

*Theol. Doct. & Philos. Pract. Profesf. Publ. & Ord.,
Imp. Univ:is h. t. Rector,*

PRO GRADU PHILOSOPHICO,

PUBLICÆ HONORUM CENSURÆ SUBMITTIT

JOHANNES CAROLUS EBELING,

Stipend. Publ. Ostrob.

In Auditorio, quod atrio, Musicis Athleticisque excenitiis
dicato, adjacet,

Die XVI Junii MDCCCXIX.

h. p. m. s.

ABOË, TYPIS FRENCKELLIANIS.

Utrum privatæ, an publicæ eruditioni palma sit tribuenda, quæstio permultis, vel sapientioribus, esse videtur, haud facile dirimenda. Nobismet, rem anxie perpendentibus, nullus dubitationi aperitur locus: adeo namque supra privatam, qualis apud nos plerumque est & esse potest, eminepe publicam putamus scholam, ut fere miremur, per Leges Civitatis parentibus (quorum scilicet in prolem jus non aliud, quam quod educationis officium poscat, esse, pro certo habemus) licere, in causa, cujus in reipublicæ salutem maxima est vis, ex arbitrio lubituque agere. — Cujus judicii rationes breviter exposituri, mitiori pagellas sequentes lectoris benev. commendamus censuræ.

Concedi solet, solidiores a discipulis in Schola publica, quam privata, in litterarum elementis fieri progressus. Quod vel unicum si, ut est, verum fuerit, moribusque funesta si haberi nequeant exercitia publica; quis de liberorum educatione sollicitus, atque eorum memor, quæ Patriæ debeat, non viam tutiorem potius eligit, quam pelago se committat, sæpius sæpiusque fallenti? Nam ex eo vel maxime pendere salutem reipublicæ, quod verum in unaquaque re a falso discernere valeant cives, & Civitati consulendo libimet ipsis optime consulere

singulos, intelligant probeque perspiciant, præsertim qui officio quodam funguntur publico, in confesso est. Sed pariter atque moles quædam physica, fundamento destituta firmo, breviter hifcet, farrago itidem cognitionum, cujuscunque demum generis fuerint, principio carentium, si vel eandem augere conetur in elementis litterarum haud probe versatus, manca semper tamen manere amat. Qui nempe pensa male discere siverit, haud facile a semet obtinere valebit ita legendi potestatem, ut nulla syllaba effugiat: alte namque insidet negligentia, quam tenerior contraxerit ætas, & quæ non exercitatione ac labore augentur atque acuuntur, vires animi, facile intercidunt. Accedit, quod male legendo a pueris contractam opinionem perniciosam, scire semet quæ non sciat, ægerrime exuat vel vir officio admotus publico; qua vero major nulla cogitari potest avocatio, ingenii excolendi studio moram & impedimentum afferens.

Contendi insimul plerumque solet, citiores privatorum discipulorum esse progressus, quam quos præstare valeant juvenes publicæ adscripti Scholæ. Quod si vel de prima ætate, primisque litterarum elementis, donec, qualis jam est, permanferit in ludis literariis inferiorioribus docendi ratio & methodus, quodammodo valere, concesserimus; de provectionibus ætate jure dici in universum vix posse, simul putamus. Nam ad illos attendentes, qui Civitate Academica ornari soleant, & inter semet comparantes, animadvertimus, haud raro accidere, ut non annis quidem, sed variarum rerum scientia multiplici, illis, qui studiorum fundamenta privatim posuerunt, præstent publicarum Scholarum alumni. Quod quidem neque aliter fieri forsitan potest. Cui nempe præscripta sint, quæ tradere debeat: cui tempus docendi Legibus statutum sit, ratioque & methodus simul præfinita: cujus in munere gerendo fides publice examinatur, doctor publicus, difficilior sine dubio officii

officii oblivisci posse videtur sui, quam privatus præceptor, qui a suo plerumque pendet iudicio — quam sæpe immaturo! — arbitrioque, haud quidem semper & ubique laudando. In quantum itaque a magistro pendent discipulorum in litteris & bonis artibus profectus, in tantum privatis publicas anteponendas esse ingenii exercitationes, per se patere videtur. Si objiciatur, multa memoriæ mandare coactos esse in Schola publica pueros, quæ futuræ oblivioni tradenda olim sint, ejusque ergo esse indolis videantur, ut in illis discendis frustra teri, quod cum fructu collocari potuisset tempus, dici queat; respondemus, minus censendum esse hoc malum eo, quod, vel neglectis, quæ prorsus inutilia temere judicantur, ne ea quidem, de quorum necessitate omnes consentiunt, rite callere ut plurimum soleant juvenes privatim instituti. Si opponatur, multitudine discipulorum in Schola publica retardari cujusque, ingenio præsertim feliciori præditi, in litteris profectus: quippe quum non quantum ipse facile possit, sed quantum hebetiores socii valeant, percurrere, neque lecta, prout coram privato præceptore solent discipuli, pensa recitare, juveni erectioris indolis, quem præterea turbent quam vehementissime susurratio sonitusque concionis strepentis ingens, in Schola publica liceat; respondemus, speciosiora, quam veriora, hæc omnia nobis videri argumenta. Etenim si, justis rerum æstimatores, attente consideraverimus, quot saltem horæ, quot dies curis domesticis, vel veris, vel simulatis: quot disquisitionibus vanis, quot delectationibus domi forisve, quæ, parentibus vel volentibus, vel invitis, mentem puerorum a studiis avocant, a privatim legentibus, paucos admodum si exceperis, impendi soleant: simulque perpenderit, statas in publico ludo esse exercitationibus literariis horas, quas non modo accurate observare discipulus tenetur, sed quas etiam quo sine ignominia in loco publico agere queat, domi in noctem vigilare, summo mane surgere, laborare, ludare, a semetipso plerumque com-

pellitur; haud scio an non tantum temporis lucretur publicæ
 alumnus Scholæ, ut vel optimus ingenio citiores, ac si priva-
 tim legisset, progressus fecisse quam plurimum censendus sit.
 Atque ego nondum dixi, maximam studiorum remoram, oscitan-
 tiam & reluctantiam in libris tractandis, quæ multos privato-
 rum discipulorum occupare solent, & quibus magnam partem
 debetur, dirum malum augens, sævitia præceptorum quorum-
 dam, in Scholis publicis rarius observari. Quin potius in
 diligentiam & alacritatem verti desidia & torporem videas,
 ubi, e privata in publicam scholam migrans, puer, despectui
 sociis æqualibus, quorum in mentem juvenilem maxima ple-
 rumque est vis, ludibrioque semet esse animadverterit, si modo
 ipsos non æmuletur. Fac præterea, non intelligere privatum
 informatorem, quid significet, quam suam facere tenentur pos-
 suntque in schola publica Magistri, aurea regula: *festina lente*;
 sed perfunctorie, præsertim ubi argumenta, quæ vel tædium
 pariant, vel difficultate laborent quadam, officio defungi
 suo: fac imprudentes, & versus finem curarum, quas gignit
 liberorum educatio, gravissimarum, nimia, ut haud raro so-
 lent, trepidantes celeritate, pestiferaque Civitati simul opinione
 captos, nil fere, nisi opificium esse munus publicum, (cui itaque
 exsequendo sufficiat e compendiis hausta, memoriæ mandata,
 atque in examinibus, quæ publica salaria ambiendi licentiam
 parent, qualitercumque ostendenda, eorum modo, quæ ad
 mechanicam provinciæ publicæ administrationum prorsus ne-
 cessaria esse videantur, manca & vacillans cognitio), Parentes
 privato, qui a patrefamilias non potest non, idque magno
 sæpe cum discipulorum damno, pendere, præceptori injungere,
 ut a studio duriusculorum & ab usu remotorum proximo
 (qualia v. c. habentur a multis linguæ antiqui orbis) corculum
 liberet, sepositisque illis, quæ ad ingenium poliendum men-
 tisque aciem excitandam præcipue conferant, per summa ca-
 pita cundo, ea tantum tradat, quorum ad praxin, sensu com-
 muni,

muni, confuso plerumque, sumtam, expeditiorem reddendam maxima putetur esse vis; quid aliud fieri poterit, quam ipsum illud, quod haud raro factum fuisse, tristis nos docuit experientia, privatim scilicet institutos juvenes, ad Universitatem hancce Imperialem advenas, publicæ Scholæ alumni ætate quidem pares, at eruditione, si vel ambitum eorum, quæ legendo peragraverint, vel in disciplinarum plurimis progressus consideraveris, longe inferiores plerumque fuisse? Ad quos eosdem si ulterius attenderimus, haud quidem celerius, sed curarum impeditio & molestia potius majori, quam quæ premiantur e scholis publicis egressi, vel compendiaras ad stipendia publica, quas recentior ætas, fato reipublicæ litterarumque haud forsan felicissimo, invenit, vias plerumque conficere observavimus. Neque mirum: nam qui non elementa literarum bene didicerit, quodnam ex acroasibus Academicis capere valebit emolumentum: suoapte Marte studiis incumbere quomodo vel intelliget vel sustinebit, qui pensa recitare in multis deberet, quo civitate Academica dignus censeretur? Quibus vero omnibus pensatis, vix ac ne vix quidem apud nos jure dici posse existimaverim, citiores privatorum discipulorum, quam quos facere soleant in pædagogio publico instituti, esse progressus.

Majorem veri speciem habere videtur argumentum contra utilitatem scholarum publicarum, quod a multitudine, cui pæne succumbant doctores publici, examinandorum petitur. Nam tironi, qui non potius sit claras illorum, quæ legerit, notiones ipse concipere, miro adjumento est prudens præceptoris opera, quæ, obstericis instar, efficiat, ut cognitionem producat discipulus: neque ultimum præterea otio desidioso pigritiæque, pueros facile afficienti, fingi potest impedimentum oppositum, accurato examine efficacius: quod vero ne ab optimo quidem magistro, ubi discipulorum numerus ultra modum ingens sit, insti-

institui posse, per se patet. Observandum tamen esse videtur, primo; malum hoc, in maximis certe eorum, quæ scholis, quales apud nos sunt, publicis adscribi possunt, habendum, neque tamen ad ludos literarios hosce necessario pertinens *), haud parum minui eo, quod, quantum fieri umquam potest, pensa pro se quisque privatim meditari teneatur tiro, scholæ publicæ adscriptus; quippe quum neque scire queat, quem locum publice explicandum sibi propositurus sit Magister, neque in respondendo hallucinari, nisi cum periculo, in invidiam Doctoris, atque sociorum, quem ægre fert vel vilior, despectum incurrendi, semet posse intelligat. Quumque simul, uno in schola publica omnia gerantur tenore, & quæ non semel bisve lecta menti inhæserint, pertinaci repetitione, quam, matrem lectionis, negligit sæpius sæpiusque schola privata, percipere teneatur scholæ publicæ alumnus; neque regredi, neque in eodem manere potest loco, sed progredi ulterius cogitur discens, quo fit, ut, si vel nobiliora desint cuidam incitamenta, de quo nonnihil dubitamus, per quendam tamen quasi mechanismum, ad pensum, Legibus præscriptum scholasticis, absolvendum adigatur iisdem obstrictus. Quæ vero longe aliter in schola privata haud raro esse solent. Ut enim de negligentia privatorum præceptorum quorundam multiplici, cui nullus plerumque obex positus est, sed quæ vel maxime progressus discipulorum remoratur, nihil dicamus, multa præterea sunt, quæ efficiant, ut segniores, quam in publica schola, progressus facere privatim legentes sæpenumero censendi sint. Nam primo quidem raro admodum accidit, ut eodem præceptore per plures annos privato discipulo frui liceat, sed potius mutationes magistrorum, methodique ergo in docendo adhi-

*) Fac ex. gr. generatim recipi, quæ in quibusdam classibus jamdudum invaluit, methodum docendi, Bellio-Lancasterianæ similem; cessabit,

adhibitæ crebras plerumque fieri, idque maximo discentium damno, experientia commonstrat: deinde quidam Parentum forsan sunt, qui præceptorem liberorum suorum debita observantia & honore prosequi non valeant, quin potius, pro mercenario habentes, absentem saltem, sed præsentibus discipulis, nonnunquam vilipendant; quo nihil institutioni magis pestiferum cogitari potest. Et si vel melius proli suæ consuluerint, ne pro eadem operam suam interponant, prudenter caventes, haud aliter tamen fieri potest, quam ut secundas in domo paterna agere partes præceptorem, cito observet discipulus, quo quidem valde minui auctoritatem cujusvis, in pueros agere volentis, facile patet. Quumque præerea parum, vel nihil eorum, quibus ad diligentiam juvenum excitandam uti possint magistri publici, privato præsto sint; facile est ad intelligendum, qui sæpe fiat, ut publicæ scholæ alumni secundi sint privatim legentes.

Tantum vero abest, ut ob strepitum, in scholis publicis plerumque audiendum, laude sua illas privare possimus, ut potius inter merita ludorum literariorum publicorum præcipua habendum esse, quod non taciturno, qui in privatis regnare solet scholis, modo in publicis omnia fiant, varias ob rationes nos judicemus. Nam utcumque multiplex & in infinitum varia sit initiorum facultatumque humani generis indoles, ad agendum tamen, & effectus, quantos quisque maximos valeat, in mundo, quo cingimur, ex harmoniæ legibus producendos, natos esse nosmet genitosque omnes, intimo sentimus pectore, scopumque explorantes, nobis propositum, intelligimus. Quod vero ut a nobis, quocumque loco positi simus, æquabiliter fieri possit, multa certe exercitatione est opus. Ut nempe in conflictu omnis in universum vita cernitur, ita præsertim, quæ per virtutem semet exerit, proprie humana. Quis impedimenta naturæ enumeret, homini opposita, ad quæ ergo supe-

superanda robur requiritur & ars. Sic in sago togaque, terra marique, sæpe observatur necessitas vocis altioris, atque irritum haud raro sit inceptum, vel optimum, nisi in te sit, ut, vel ruente & strepente turba, clare & distincte audiatur. Est vero consuetudo quasi altera natura. Qui ergo, juvenis, in cellula musitans ætatem egerit, is profecto, pariter atque in Schola publica vocem, ubi opus fuerit, attollere qui didicerit longoque fuerit usu, in turba exaudiri non posse videtur. Maximi præterea æstimanda est facultas, multis præsentibus strepentibusque libere meditando, &, quæ facienda sint, vel extempore peragendi; quippe quum multos videas, qui, sibi solis relictis, & silentibus, quæ ipsos circumdant, omnibus, satis quidem acute cogitare sensaque scripto exprimere sua, atque etiam in cœtu minori, amicorum præsertim, dicenda eloqui potis sint; sed qui, ubi vel minimus rumor accesserit, turbentur, & in concione magna, in tricas semet implicantes, solliciti reddantur, neque ergo, animi confusi, viam consilii explicare valeant. Quod vitium, certe gravissimum, optime caveri nobis posse videtur ipsa illa exercitatione, vel sub medio multorum sono tumultuoso strepituque, ad rem, de qua agatur, imperturbato attendendi animo, quæ scholæ publicæ adscriptorum juvenum quotidiana est *).

Odiosam

*) Quapropter neque illorum probare possumus sententiam, qui varias cellulas variis classibus in Schola publica assignandas esse putent, eum quidem in finem, ut tranquille & sine tumultu geri possint omnia, neque eveniat, quod, teste experientia, temere opinantur, ut a semet invicem turbentur ludimagistri & discipuli. Quod quidem consilium etiam alias ob causas rejiciendum esse judicamus. Ut nempe universo cœtui scholastico utilissimum est, suos invicem censores, amice tamen, & absque omni, quæ odii plenum actoris publici officium concomitari solet, invidia, agere magistros publicos, in eodem atrio munere fungentes, Rectoremque præcipue, cui ante

Odiosam in rebus agendis esse procrastinationem, quæ, ut frustra fugiat sæpenumero irreparabile tempus, efficit, omnes quidem agnoscunt. At vero maxima sane est ars, tempori parcere atque horas ita, ut gerendis sufficiant, disponere, quam qui in juventute non didicerit, in matura ætate certe nescit. Quod si jam quæretur, quænam legendi litterisque studendi ratio juvenem a perniciofa, in aliud agenda differendi tempus, consuetudine, melius abstrahat: utrum, quæ privatæ propria esse solet scholæ, ubi parum refert plerumque, si vel die hoc, vel alio, finem pensæ attigerit puer, an potius, quæ in publico valet gymnasio, cui scilicet latæ, ut intra certum temporis spatium absolvantur, item determinata, in studiis literarum stadia, jubent leges, quibus ut pareatur, vel a viliori poscit pectori mortalium cuivis insita, ne a sociis saltim insuper habeatur, cupido; facilis inventu esse videtur responsio. Nam ut in universum ostendit Civitatis, legibus junctæ, necessitas, ad hominem intra limites ne justique semper & ubique continendum non sufficere, quam intimo pectore gerit, absoluta, recte honesteque vivendi norma; ita vel utilissimum, quod sine præsentis incommodo negligere semet posse puer observat, privati informatoris præceptum fructu optato carere sæpenumero animadvertimus. Reipublicæ porro quid magis salutare cogitari potest, quam si qui ad ipsam accesserunt, omnes & singuli, ubi officium poscat, semper sint parati, neque minutis prohiberi semet patiantur impedi-

B

pedi-

omnes ratio eorum, quæ in Schola fiunt, reddenda est, facile posse tam in Docentibus, quam Discipulis, corrigenda, ubi in conspectu sint cuncti, notare; ita discipulis insigni non potest non esse emolumento, quod universam uno obtutu complecti queant reipublicam literariam, quæ multa ipsis exempla sistat imitanda, & in qua ipsis, per gradus, ex diligentia & virtute determinandos, altius altiusque scandendum sit.

pedimentis, sed suis sine mora & tempestive fungantur partibus? Ad quam vero, præclaram profecto, virtutem, in puero gignendam, non potest, quin magnopere conferat scholæ publicæ alumno imposita necessitas, ad temporis cursum ita attendendi, ut, ubi hora sonuerit exercitiis præscripta, vel cum dispendio prandii, aliarumve, a quibus semet abripere, vel maxime invitus, cogatur, deliciarum, semper præsto sit; aliter ut fiat, quantumvis svadere nonnunquam possint vel imprudens parentum indulgentia, vel res ludicræ, vel aliud quid, permulta temporis momenta privato discipulo furans.

Proclivitatem ulterius mortalium considerantes, a rebus, quarum illa sit indoles, ut per se consideratas pili æstimandas esse easdem cordatior quisque agnoscat, pretium & dignitatem sibi met arrogandi, & qui hoc malum caveri possit pensitantes, non possumus quin super privatam longe excellere scholam publicam, putemus. Non scilicet potest, quin in Gymnasio animadvertens puer, ad semet supra socios evehendum prorsus nihil valere neque generis splendorem, neque formositatem, neque parentum opes & dignitatem &c., sed diviti egenum, nobili obscuris initiis ortum, bellissimo deformem, sicubi dexteritate eminuerit, semper anteponi, quin sensum intelligat, ingenio vere vivere hominem, quum cetera mortis futura sint. Fastum & procacitatem pariter nihil aliud melius coercere posse videtur, quam cum commilitonibus scholæ publicæ adscripti commercium, quod, contumaciæ & mordacitati inimicum, comitatem vel maxime sui tumido & obstinato obtrudit; rudimenta vitæ, si non elegantioris, at quæ multis tamen amabilis videtur, ita ponens. Præcipuus vero hujusce fodalitatis, & Reipublicæ quam maxime utilis fructus est, quod paratum ac proclivem juvenem reddat, ad aliorum causam suam faciendi, &, vel cum periculo suo, defendendi, ex quibus quidem igniculis sanctum in Patriam amorem, qui in pectore

tore civis boni exardescit, facile oriri, vel nobis non monstrantibus, cordatior quisque animo cernit.

Quantam demum alacritatem promittitudinemque corporis & animi adolescentulo conciliant ludi alumnorum scholæ publicæ communes atque exercitia, quorum optimus in magno inter se certantium concursu successus est, varii generis gymnastica! Quæ, validissimum simul, contra aleæ plenos lubricosque pueris phantasiæ lusus, tutamen, ut omni studio promovere velint, quibus publicarum scholarum commissa est cura, optandum itaque est.

Supra privatam scholam haud parum eminere publicam litterarum officinam, eorum, qui vel privatim, vel publice, studiorum fundamenta suorum posuerunt, conditionem, post peractum cursum scholasticum, diversam inter semet comparantes, similiter observamus. Ut enim in universum communio laborum mortales conjungit, ita præcipue, quæ in publicis scholis valet, firmissimum inter socios gignere ut plurimum solet mortalibus, mutuo indigentibus auxilio, mirifice opitulantis amicitiae vinculum, cujus vestigia non in juvenili modo ætate, verum & virili, atque vel decrepita, animadvertimus. Quid enim seni, annis confecto, dulcius scholastici memoria sodalis, in cujus conspectum ubi venerit, quasi reviviscere videtur?

Jam quidem non negamus, domum paternam optimum esse locum, ubi, plantæ intar, quæ in solo natali, apto, lætissime crescere soleat, facultates animi corporisque explicet adolescentulus, dummodo Parentibus, circa finem & media educationis consentientibus, insit cognitio eorum, quæ ad institutionem pertineant, cum studio in liberos, quod nec sumptibus parcat, neque tempori, ad formandum nati ingenium mentemque

que necessario, conjuncta, atque inter membra familiæ cetera simul concordia regnet; quæ vero longe aliter haud raro esse solent. Quumque plurimis, qui ad instituendam prolem apti sint, Parentum, per negotiorum, quæ munere publico fungenti incumbant, molem, pædagogi liberorum suorum officium colere non liceat, & quos sibi sumant adjutores, præceptores privati, sibimet quoque ipsis consulere coacti, morum, e quibus vel maxime pendet institutionis successus, vitæque curam & moderationem pæne negligentes, atque etiam cetera, quæ privatæ institutioni præcipuum conciliare possint pretium, non semper & ubique observantes, præter quod ultima poposcerit necessitas, fere nihil nonnunquam efficiant; non possumus, quin potiore in scholis, quam sumtuosam domi, apud nos ut plurimum esse eruditionem, pro certo habentes ratioque, optemus, ut ad Universitatem, unde ad munera Civitatis varia gerenda disperguntur juvenes, nemini, nisi per pædagogia publica, legitimus pateat aditus. Refragari simul cum non possimus, mendis variis, iisdemque gravibus, publicas in Patria nostra laborare scholas; sagacissimorum opera, quorum res est, virorum, ut meliorem formam induant, serius ocyus futurum fore, tamen læti speramus.

